

DÜŞÜNCE ve HAYATA AÇILAN PENCERE” başlığı altında, sevgili okuyucularla, bilim ve teknolojinin insan yaşayışındaki yerini, yine insanın yarattığı kültür içinde, en genel çizgileriyle, düşünce süzgecinden geçirerek tartışacağız. Yaşadığımız hayat içinden bakarak, bilim-teknoloji-düşünce bağının tarihsel, toplumsal, ahlâkî, sanatsal ve felsefî boyutlarını gündeme getirip sorgulayacağız. Temel amacımız, bilim ve teknolojiyle ilgilenen, bu konuları öğrenmek, araştırmak isteyen, onlara katkıda bulunmayı düşünen gençlerle yol arkadaşlığı yaparak, onları yüreklendirmek. Öğretmenin, öğrenmenin, eleştirmenin, eleştirilmenin, yaratmanın, keşfetmenin çilesini birlikte çekerek, coşkusunu birlikte yaşamak. Penceremizi yeni bir öğretim yılıyla birlikte eğitim konusuna açarak, başlıyoruz.

EĞİTİM DENEN BİTİMSİZ YOLCULUK

Ahmet İNAM

Prof.Dr., ODTÜ, Felsefe Bölümü

Hayat karnesi, okul karnesi, öz karne: Üç ayrı karne, tek bir karne olarak alınmalı okulda okurken. Okul, hayatı öğretmeye çalışmalı, hayat okula yardımcı olmalı.

Eğitimin sonu yok. Okulla, kurslarla, diplomayla bitmiyor. Ömür bitiyor, eğitim bitmiyor. Sizin ömrünüz bitebilir. Ardından gelenlerin eğitimi, onların da ardından gelenlerin eğitimi... sürüp gidiyor. İnsanın gerçeklikle olan ilişkisi, deneyimleri giderek artıyor. Bunların aktarımı insanlar yaşadıkça sürüp gidecek. Okul öğretecek. Sınavlar ve karneler. Hayat öğretecek öğrenmeyi becerebilirsek, elimizde resmî karnelerimiz olmayacak, soracağız: "Direnme dersinden kaç aldık? Sevinme, sevmeye dersinden? Dostluk dersinden? Araştırma, öğrenme, bildiğimizle yetinmeme derslerimiz kaç karnelerimizde? Karşılaştığımız insanların bize verdiği notların karnesi? Öğrencilerin karnesi var da peki müfettiş ve müdür raporlarının dışında öğretmenlerin karnesi nerede?

Ömrümüzün karnesi nerede? Ölürken önümüze konan: Kaldık mı? Geçtik mi? Notlarımız nedir? Ölüp gidiyoruz? Ne yaptık?

Kendi kendimize karne verebiliyor muyuz? Özeleştiri, özdenetim, özeğitim bu. Kendi kendimizi eğitmeye başarabiliyor muyuz? Hem öğretmeni hem öğrencisi olabiliyor muyuz kendimizin? " Olamıyorsa, "en iyi" okullar bile bizi zor eğitir. Diploma alır, geçer gideriz. Kendine sürekli karne veremeyenler, okulda aldıkları karnelerden pek fazla birşey öğrenemezler.

Demek ki, okul karnesinin yanında, ondan farklı ama onu bütünleyen, hayattaki davranış, tutum ve eylemlerimizin yer aldığı, çevremiz, toplumumuz, kültürümüzle ilişkilerimizden kaynaklanan ürünlerimizin değerlendirildiği hayat karnesi var. Çoğu kez ortalıkta görünmeyen bir karne. Okul karnesi iyi olup, hayat karnesi başarısızlıklarla dolu nice insan var. Terside olanaklı. Oysa okul, hayatın içinde olmalı;

karneler birbirinin devamı olmalı. Hele öz karnemizi Kendi kendimize verdiğimiz notların karnesi, torpil mi? Yoksa, çok mu acımasız kendimize karşı?

Değerlendirme, sürekli değerlendirme; karne bu demek. Öğretmenler bize karne verecek. Baskıcı olmayan bir eğitimde, biz de onlara. Uyuşuk, korkak, silik olmayan bireylerin, beyni, yüreği, gönülü olan insanların yaşadığı toplumlarda **karneleşme** var. Karşılıklı karneler. Henüz toplumlar o aşamaya gelmedi belki. Değerlendirme, ezme, cezalandırma, bastırma olarak görülmemeli. Bir korkutma olarak. Her karne dönemi intihar eden gençler oluyor. Kendi değerlendirme gücü olmayan öğrencilerin hayat karnelerinde de büyük acılarla biten başarısızlıklar var. Kendini ve karşısındakini değerlendirecek kafa ve gönül özerkliğine, bağımsızlığına, özgüvenine sahip öğrencileri özliyorum; okul, hayat karnelerindeki notları ne olursa olsun, oradaki sonuçları öz karnesiyle bütünleyebilen. **Kendini, hayatı ve bilgisini sürekli yeniden değerlendirebilen insanlar.** Eğitim denen uzun yolculukta durduğumuz her durakta karne alışverişi yapılmalı. Bir defalık değil karneler. Ölüncüye dek. Öldükten sonra da. Ardımızdan karne verecekler çünkü.

Okulda, hayatta ve kendisiyle olan ilişkisinde, sürekli torpil bekleyen insanların olmadığı bir toplumun oluşturulmasına yönelik olmalı eğitim. Öğretenele öğrenenin, öğretilele öğrenen ve öğrenenin devingen, canlı, etkileşimde bulunduğu, karşılıklı eleştirinin, tartışmanın, zaman zaman umutsuzluk, türlü acılar ve düş kırıklıkları taşısı da, saygı ve sevgi ile yürütüldüğü bir toplumu hedef almalı.

"Okuldaki karneyi boş ver, falan okudu da ne oldu? Asıl olan hayattaki karnedir" görüşü, içinde doğruluk payı taşısı da, oldukça tartışmalı bir sav. Bu kadar da, **çıkarcı ve sonuç** gözetken bir tutum içinde olmamak gerek. Okul hayattan kopmamalı. Yazık ki kopuyor, kopmuştur da. Hayat hızla değişiyor; okul, oradaki öğretim, hayatın gerisinde kalıyor. Oysa iç içe, yan yana, kol kola olmalı.

Üç ayrı karne, tek bir karne olarak alınmalı okulda okurken: Okul,

Hayat öğretecek öğrenmeyi becerebilirsek, elimizde resmî karnelerimiz olmayacak, soracağız: "Direnme dersinden kaç aldık? Sevinme, sevme dersinden? Dostluk dersinden? Araştırma, öğrenme, bildiğimizle yetinmeme derslerimiz kaç karnelerimizde? Karşılaştığımız insanların bize verdiği notların karnesi?"

hayatı öğretmeye çalışmalı; hayat okula yardımcı olmalı, kendimiz, okul ve hayatı değerlendirerek, kendimizi değerlendirebilmeliyiz. Okul karnesinde sınıf geçilmişse, hayatta sınıfta kalınmamalı.

Ne karne almaktan korkmalı ne de karne vermekten. Kendimize, öğrencilerimize, öğretmenlerimize, hayata.

Eğitime de karne verilmeli. Eğitim düzenimize. Sınıfta kalmış bir eğitim düzeninin için de sınıfımı geçiyor olmanın hiçbir anlamı olmasa gerek.

"Ama hayat böyle" diyebilirsiniz. Hayat da kalabilir sınıfta. Değişmeli. Değiştirmeli. Hak ettiğiniz özelliklerine kavuşturulmalıdır.

DÜZEN ve EĞİTİM

Eğitim insan deneyimlerinin, bilgilerinin aktarılmasıyla gerçekleştiriliyor. Peki ama niye? Ne adına eğitim var? Niçin gençlere, geçmiş deneyimler, görüşler, deneyler aktarılır? Yanıtlar çeşitlidir.

Gelişmiş hayvan türlerinde de eğitim örneklerine rastlayabiliyoruz. Kuşlarda, memeli hayvanlarda... Türün doğayla olan ilişkisinden elde edilmiş bilgiler binlerce yıllık evrim sonucu genlere geçiriliyor. Bu anlamda örümcek yavrusu, ağ örmeyi sınavarak, deneyerek öğrenmiyor. İç güdüsel olarak, yaşayışını sürdürülebilmek, çevresiyle başedebilmek için gerekli donanıma doğuştan sahip.

İnsan, doğuştan gelen birtakım yatkınlıklar, yetiler, eğilimler taşısı da, çevresiyle, karşısına çıkan yaşamsal sorunlarla, doğanın acımasız koşullarıyla savaşılabilmek için, deneyimden, yaşanmış, denemişlikten ileri gelen birikmiş bilgiye gereksinim duyuyor. Bilgilerin birikimi, düzenlenmesi, saklanması yalnızca yaşam kavgasından doğmuyor. İnsan ayrıca anlama, açıklama, duygu ve düşüncelerini anlatma, inanma... özelliklerini de taşıyor. Bütün bu özelliklerinin, yaşama savaşı için gerekli donanımının bi-

Nasıl bir toplumsal düzen için, nasıl bir birey olmak için, nasıl bir dünyada yaşamak için eğitiliyoruz? Eğitim tepeden inme midir? "Gerçekler budur, dünya da böyle yaşanır, onun için böyle insan ol, bunları bunları öğren mi deniyor?" Yoksa bize soruyorlar mı: "Ne okumak istersiniz?"

leşkesi, onu, toplum içinde yaşayan bir varlık durumuna getiriyor. Sürü içgüdü-sü hayvanlarda da var. Ama insan, belli toplumsal düzenler oluşturuyor. Belli bir süre içinde evrim geçirerek toprağa yerleşiyor. Kentler, kent devletleri, imparatorluklar oluşturuyor. Bütün bunlar da belli yönetim düzenlerini ortaya çıkarıyor.

İnsan, toplumsal ve siyasal yönden hep belli bir düzen içinde. İşte, bu düzeninin zaman içinde korunmasında eğitim can alıcı bir önem taşıyor. Düzen, kendini koruyacak, sürdürülecek kurumlar oluşturuyor. Aile, hukuk, eğitim bunların örneği. "İyi bir vatandaş" nasıl olunur, öğreniyoruz; önce ailemizde, sonra okullarda. Okul bitince de öğrenme sürüyor. Eğitim, düzeni koruyacak insanları, düzenin yöneticilerinin, yasa, ilke koruyucularının, planlamacılarının, eğitim politikacılarının çabalarıyla, yetiştiriyor. "İyi insan, iyi vatandaş, dürüst, yardımsever, erdemli" bireyler yaratılmaya uğraşılıyor.

İşte, bilgi aktarımı, bilimin, teknolojinin öğretilmesi, bu düzen koruma kaygısı içinde sürmekte. Dünyanın hiçbir toplumunda bilim öğrenenler, o toplumun düzeninin, giderek dünyaya egemen olan düzenin, düzenlerin sürdürülme çabasından bağımsız sürdürülemezler, eğitimlerini bilginin hep bir siyasal, toplumsal bileşeni olagelmıştır (bilimselliğin, toplum ve yönetim düzenlerinin üstünde, bütün bunlardan bağımsız bir yapı taşıdığına sanmak çok sakıncalıdır. Onu anlayamamıza, dolayısıyla, onu yönlendirenlerin, belirleyip, ortaya koyan düzenlerin farkında olmadan etkisi altına girmemize, bunun sonucunda da

kendi düzenimizi yitirmemize yol açabilir (Bu konuyu başka bir yazıya bırakıyorum). "Bilgi güçtür" (Bacon), denmiştir. Eğitim, bu gücün denetlendiği bir alandır. Burada, bilginin, bilimsel bilginin de, salt anlama, yorumlama, açıklama, önceden bilebilme, olup biteni sistemli bir bütünlük içinde, arkasında yatan temel yasalar, kurallar, kuramlarla (teoriler) kavrayabile tutkusuyla oluşturulduğunu da unutmamak gerek. Bilginin oluşumunu salt toplumsal, siyasal, biyolojik, evrimsel koşullara bağlamamalı. Bilimsel bilginin de kendi başına, kendisi için, içsel anlamı yok değil. Eğitimle olan ilgisi açısından sorulduğunda, örneğin, "niçin matematik okuyoruz?" sorusu, içsel olarak, "merak ettiğimiz, matematik dünyasının özelliğinden heyecan duyup tat aldığımız için" biçiminde yanıtlanabilir. Yine de, bir ölçüde içsel olarak, "fiziğe yardımcı olduğu, onun dilini oluşturduğundan dolayı" diyebiliriz. Yanıtı giderek dışsal yöne doğru kaydırduğumuzda, "mühendislikte kullanmak, ölçmeler, hesaplamalar yapabilmek, teknoloji üretmek", belki de, "akıllı ve mutlu insanlar olmak amacıyla" yanıtlarını verebiliriz.

Öyleyse, bilginin bir içsel ve dışsal özelliği, salt öğrenme, anlama kaygısıyla yürütüleni ile düzeni sürdürücü niteliği, eğitimi anlamaya çalışırken göz önüne alınması gerekli iki temel boyutu oluyor (Burada bilginin her zaman toplumun hizmetinde olmayıp, kimi zaman, isteğimizin dışında, düzeni yıktığını, hatta tehlikeli silahların yapımına yardımcı olduğunda, insanlığı ortadan kaldırabileceğini de unutmamak gerek).

Toplumsal ve siyasal düzenle ilişkisi açısından eğitim, bu kısa yazının sınırları içinde, birkaç önemli yanılla tartışılabilir. Şu soruyla başlayalım: "Ne öğreneceğimize kim karar verecek ya da veriyor?" Bu soru eğitimin amaçlarıyla ilgili bir başka soruya (sorulara) götürüyor bizi: "Nasıl bir toplumsal düzen için, nasıl bir birey olmak için, nasıl bir dünyada yaşamak için eğitiliyoruz?" Eğitim tepeden inme midir? "Gerçekler budur, dünya da böyle yaşanır, onun için böyle böyle insan ol, bunları bunları öğren" mi deniyor? Yoksa bize soruyorlar mı: "Ne okumak ist-

tersiniz?" Denilebilir ki, "Çocuk nereden bilsin ne öğreneceğini? Çocuktur o, kolay ve eğlenceli olanın peşine takılır; oysa, gerçekleri öğrenmek, çileli ve uzun bir yoldan geçmeyi gerektirir. O nedenle, acı çekse de, feryat etse de, ısrarla öğrenmesi gerekeni öğrenmelidir." Burada, yaşamdan kaynağını alan **asağıdan yukarı doğru** bir eğitim gündeme geliyor. Tıpkı Osmanlıcadaki "talebe", talep eden isteyen sözcüğüyle dile getirilmiş, öğrenen insan örneğinde olduğu gibi. Edilgin, ne verilirse almak zorunda olan biri midir öğrenci? Evet, bilemez başta ne öğreneceğini. Öğrendikçe yargılar, sorar, sorgular. Sorgulamamalı mı? Öğrencinin ölçüyü kaçırmış eleştirileri düzeni bozmaz mı? Eğitim düzenini öğrenciye bırakırsak, bir kargaşa, bir anarşi doğmaz mı? Pekî, ziddini düşünelim; öğrenciyi öğrendiğini irdeleme, tartışma olanağı tanımazsak, boyunu büyük, silik robotlar çıkmaz mı ortaya? Bu da düzen için zararlı değil mi? Çünkü düzen, sürekli bir devingenlik ve değişim içinde değil midir? Düzeni korumak adına, ezik insanlar öngören bir eğitim düzeni, geri tepmez mi? Böyle bir düzenden ya fanatik, dar görüşlü, yöneticinin bir işaretiyle her şeyi yapabilen gözü kapalı insanlar çıkar ya da tümüyle tersine, hiçbir kural tanımayan, her türlü düzene karşı, kafasındaki gerçekleştirilmesi son derece zor ütopyik düzenler peşinde koşanlar. İkisi de tehlikeli. Düzen niçin vardır? Kimler için? Biz insanlar için. Doya doya yaşayabilelim, kendimizi, toplumumuzu, dışımızdaki toplumları **tadabilelim** diye. Asıl olan hayattır. Onun olanca zenginliği, çeşitliliğidir. Düzen hayat içindir. Hayat düzen için değil. Yazık ki, tarih boyunca bu durum unutulmuştur. Aşırıya kaçmadan, fanatizmi ve anarşiyi önleyerek devingen, hayatın akışına ve değişimlerine uygun eğitim düzeni oluşturmada zorlanmıştır insan.

İçinde kendimi bulamadığım, benimseyemediğim, öğrenirken heyecan duyamadığım eğitim düzeninin tutsağı olmak niye? Ben düzen içinim. Düzen de benim için (Bu sözlerim sakın, düzenin kölesi ya da fırsatçısı olalım anlamına alınmasın). Bilmediğim onca şeyi öğreneceğim. Değişeceğim. Ama, değişirken, ben de değiştirebilirim. Yazının başındaki karne örneğini anımsayın: Bana karne verebilirler, ben de onlara karne verebilirim. Beni, varlığımı, duygularımı, beklentilerimi, umutlarımı, yaşama sevincimi öldüren, ezen bir eğitim, eğitimim olamaz. Karşılıklı etkileşim de bulunduğum, benim de bir bireyi, bir vatandaşı, bir "düzendeş'i" (düzenin onunla etkileşim içinde bulunan, onun altında ezilmeyen bir parçası, bir bireyi anlamında) olduğum, değiştirebildiğim, değiştiğim düzenden yanayım.

Eğitim denen bitimsiz yolculuk, bütün bu değişme, değiştirme olanaklarını sunmalı bana. Laboratuvarında bir deney faresi değilim çünkü. Gönlümdeki dünyayı aramama yardımcı olmalı eğitim, gereksinme duyduğum bilgileri tartışa tartışa öğreterek; benden de öğrenecek.

FENCİLER-EDEBİYATÇILAR DİPLOMACILAR

Eğitimin yer aldığı düzenin tarihine baktığımızda, Batıda geliştirilen teknolojinin, bilimsel ürünle-

rin, kurumların, özellikle onsekizinci yüzyıldan başlayarak düzenin yapısını etkilediğini görüyoruz. Toplumumuz, Batıda teknoloji ve bilim adına olup bitenleri anlamaya çalışırken, eğitim düzenini, askerî okullardan başlayarak, teknik ve doğa bilimine ağırlık veren bir yapı içinde oluşturma uğraşındaydı. Mühendisler, tıp doktorlarına gerek vardı. İmparatorluğun askerî alanda sürekli yenilgiler alması, bu gereksinimi arttırıyordu. Cumhuriyetle birlikte, "ilim ve fen"nin önemi vurgulanıyor, sanayileşme atılımı "fen kafasına sahip" insanlarla gerçekleştirilmek isteniyordu.

Son yıllarda, dünya koşullarına uyma çabasıyla, toplumumuzun sosyo-ekonomik düzenindeki hızlı değişim, mühendislik (özellikle, elektronik ve bilgisayar mühendislikleri), tıp doktorluğu, işletmecilik gibi çalışma alanlarını, peşinde koşulan seçkin meslekler durumuna getirdi. Orta öğretimdeki öğrenci, toplum düzeninin el üstünde tuttuğu, kazancı bol, saygınlığı yüksek bu gibi mesleklere ulaşabilmek için büyük bir mücadele içine giriyor. Dikkat edin: Öğrenme, meslek sahibi olma, dolayısıyla maddî refahın artışı amacıyla yapılıyor. Öğrenilen bilgilerin temellerinde yatan ilkeleri ortaya atan kişilerin, matematikçilerin, fizikçilerin, astronomların, toplumbilimcilerin, ekonomistlerin, psikologların, sanatçı ve kültür adamlarının, büyük düşünürlerin kaygılarının farkında olmuyor, öğrenciler çoğunlukla. "Bu bilgi benim ne işime yarar? Para kazandırır mı? Diploma sağlar mı? Bunu öğrenirsem, saygınlığım artar mı?" Kız istemeye giden gencin annesine diploması soruluyor: "Oğlunuz neci?" "Neci"lik, diplomacılık, para ve güvence tutkusu, "çağı yakalamaya çalışan" toplumumuzda, erdem olarak görülüyor. Oysa, o saygın bulunan mesleklere niçin gereksinimi vardı düzenin? Yok olup gitmemek, kendini güçlendirmek için.

Şimdi bu mühendislik ve ekonomi ağırlıklı, uygulamaya yönelik (oysa, çok az üniversitemizde yeterli uygulama eğitimi verilebiliyor). Eğitimin başarılı olabilmesi, sağlam temellere dayanmasıyla olanaklı. Hangi ilkeyi, yasayı, hesaplama tekniğini neden uyguladığını bilmeyen ya da nedenini hep görünür çıkarılara dayandıran insanların yetiştirildiği bir eğitim düzeni amacına ulaşabilecek midir?

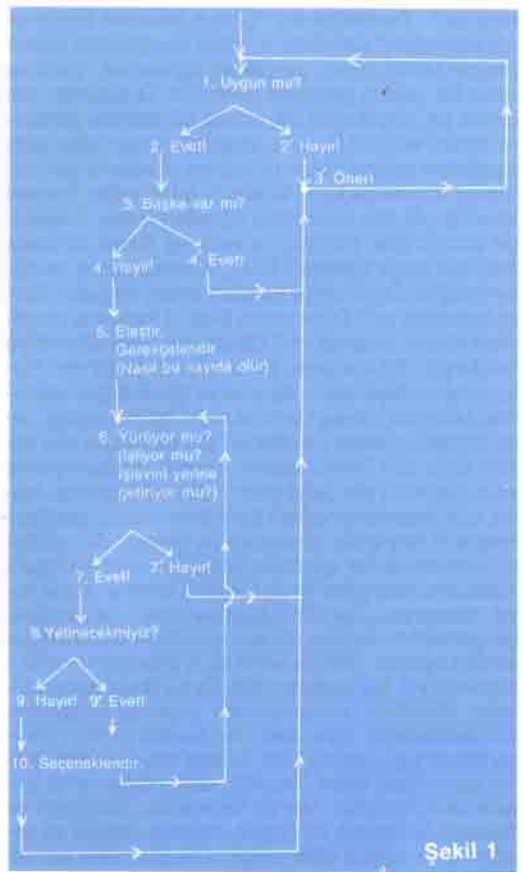
Yıllar önce liselerde fen kolu-edebiyat kolu ayrımı yapıldı. Sonraları bu ayırım dallanıp budaklandı. Amaç, öğrencinin gireceği üniversiteye daha iyi hazırlanmasıydı. Böyle bir ayırmda çoğunlukla edebiyat kolları, akli matematiğe ve fen derslerine ermeyen, dolayısıyla, kimi istisnalar dışında, edebiyata da pek ermeyen, başarısız, haylaz öğrencilerle dolardı. Eğitim düzeninin böylesine parçalanması, edebiyatın tembel ve hesap bilmez öğrencilerle özdeşleştirilmesine yol açtı. Akıllı fencilerle aptal edebiyatçıların oluşturduğu eğitim kurumları çıktı ortaya. Olağan ki, kimse aptal olmak istemediği için, edebiyat kollarına ilgi, fen kollarına göre az oluyordu. Toplum besleyen kültür damarlarından biri kesiliyordu:

Meslek pazarı fencilerin lehine çalışıyor, onlar da, fen okumak adına mühendisliğe, tıp alanına kayıyorlardı. Böylece, yalnızca, toplumla ilgili bilimlerin, çalışma alanlarının, edebiyat ve sanatın gözardı edilmesine değil, ayrıca, tüm canlı cansız doğayla ilgili mühendislik dallarının temellerini oluşturan, matematik, fizik gibi "temel bilimler" in öneminin yitirilmesine de tanık oluyorduk. Oysa kültür bir bütündür. Toplum kendi düzenini, dünyadaki toplumların düzenleri içindeki yerini güçlendirecekse, uygulamalı bilimlerin oluşumunun ardında yatan temel düşüncelerin tartışılıp geliştirildiği tarih, toplumbilim, edebiyat, sanatın tüm dalları, kültürle ilgili bilimler ve mühendisliğin dayandığı temel bilimleri önemsemeliydi. Bu alanda çalışacaklar teşvik edilmeli, yüreklendirilmeliydi. Yoksa, kültürsüz, siğ ve düz kafalı mühendislerin, tıp doktorlarının, piyasa araştırmacılarının, işletmecilerin toplumu istilâsi kaçınılmaz olurdu. Sanat, doğa bilimleri, kültür bilimleri birbirleriyle iç içe, yaratıcı bir kültür ortamı yaratmalıydı. Yüreği olmayan mühendisten, hesap kitaptan, doğa bilimlerinin tarihi ve iyileşimden habersiz toplum bilimciden, bilimden ve kültür tarihinden nasibini alamamış sanatçıdan ne hayır gelebilir kültüre? Kültür, bir tanımına göre, insanın doğaya kattığı her şey ise, bilim de, teknoloji de, sanatın ve edebiyatın yanında, kültürün içindedir. Yazık ki, eğitim düzeni, sınav sistemi, kafaları yapay bölmelerle dolu kültürün bu bütünlüğünü anlama özürü olan insanlar çıkarıyor ortaya. Hep birlikte görüyoruz.

"Dünyadaki gidiş böyle, teknoloji ağırlıklı bir kültürde yaşıyoruz" diyebilirsiniz. Teknoloji, kültürün diğer bileşenlerini göz önüne almadıkça, edebiyatı, dilbilimi, halkbilimi, kültürbilimi.... tikanır kalır eğitim. Konu olunca ayrıntısıyla tartışılmalı ama, bu sınırlı yazı içinde, yalnızca şunu söyleyebiliyorum: Eğitim bitimsiz bir yolculuk. Bir yerlerde tikanıp kalmamalı. Eğitimden umudumuzu kesmeyelim her şeye rağmen; yoksa, yaşamaktan, yaşamanın zenginleştirilip canlandırılmasından umudumuzu kesmiş oluruz (Burada, üniversitede nicedir felsefe okutan biri olarak değil de, on yıla yakın bir süre ilk ve orta öğretimde her düzeyde öğrenciye, fen bilgisi, matematik, fizik dersi vermiş bir mühendis olarak, yüreğim yana yana konuşuyorum). Eğitimdeki tikanma, yine eğitimle, gerekli alt yapı sağlandıkça, giderilebilir. Umuyorum, ummak zorundayım.

EĞİTİMİ SORGULAYACAK BİR MODEL ÖNERİSİ

Sözlerimi, böyle bir "zorunlu umut" içinde, bir model taslağı önererek bitirmek istiyorum. Modelimizde sorgulanacak temel öğeler şu sorularla belirleniyor: 1. NEYİ? 2.HANGİ KAYNAKTAN?, NEYLE?, 3.KİM? 4.NASIL? 5.NİÇİN? Buradaki sorular, özellikle eğitim programlarının yargılanmasını hedef almaktadır. Neyi sorusu, öğrenmenin konusunu sorgulamaktadır. Hangi konuları, hangi dersleri okuyup öğreneceğiz? Bu dersler hangi kaynaktan, kitap ve belgelerden, ne gibi öğretim araçlarıyla, sınıfta yazı tahtasında anlatarak mı, yoksa tepegöz, televizyon gibi aygıtlarla mı, daha başka anlatım, sunuş tekni-

Şekil 1

ğiyle mi verilecek? Belli bir konunun içeriğinin belirlenmesi, nasıl sunulacağına da ortaya konması, eğitimin değerlendirilmesi açısından yetersizdir. Yazık ki, Batı'da ve bizde, çoğunlukla öğrenciden istenen belgelerde, okuduğu dersin adı, kimi zaman içeriğinin özetinin ortaya konması yeterli olmaktadır. Oysa, o dersi, kimin sunduğu, en az içeriği kadar, kimi zaman içeriğinden de önemlidir. Bir matematik dersini, elindeki notlara bakarak, tahtaya formüller, denklemler yazan, sırtı öğrenciye dönük, asık yüzü, soğuk bir hocanın anlatmasıyla, öğrencisiyle adım adım tartışmaya, problemlere onları da katmaya uğraşan, anlattığının heyecanını yaşamakta olan birinin sunuşu arasında fark olsa gerek. Eğitim düzenleri, yazık ki, dünyada ve bizde, çoğunlukla ne öğretmenin ne de öğrencinin "kim" olduğuyla ilgilenmektedir. Bu konuda eğitimcilerin ettiği güzel sözler, somut örneklerine ulaşmamaktadır.

Dördüncü ve beşinci sorular, eğitiminin en önemli öğelerini oluşturmakta: Hangi yöntemi, yöntemleri, nasıl bir tutumla, karşında kim varmış gibi, neyi gerçekleştirmek için öğreteceğim? Özellikle, niçin sorusu, iç içe girmiş bir yığın niçini kapsamı açısından dikkat çekicidir: Niçin bu dersi veriyorum? Programda olduğu için. Programda niçin var? Programı kim yapmış? Niçin? Programın dayandığı görüşler neler? Niçin bu görüşlere dayanılıyor?

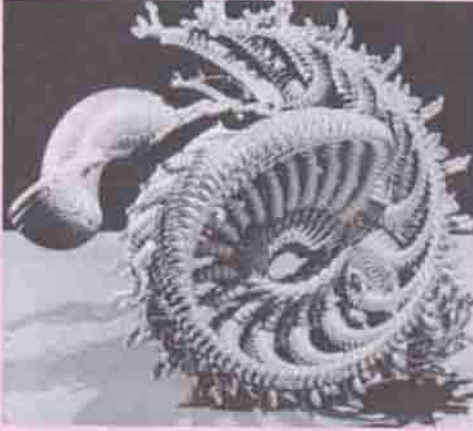

FOTOĞRAFIN DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ

Res: KEVDET ÇAĞAN

Geçen sayıda yayınladığımız alttaki fotoğraf, bilgisayar sanatçıları tarafından bilgisayarla gerçekleştirilen sanatsal bir resimdir.

Bu sayıda da yandaki fotoğrafı ilginize sunuyoruz.

Şimdi, bu beş ögeyi (2. ögeyi ikiye ayırırsak, altı ögeyi), tek tek değerlendirmek için uygulanacak bir yöntemi çizelge halinde sunayım (Şekil 1'e bakınız). Bu çizelge, bilgi sayar programcılarının kullandığı akış çizelgesine (flow-chart) benziyorsa da, özellikle, ondan temelden farklı yapı taşıyan niteliklerini göstermek amacıyla, değişik bir çizim yolu denedim. Çünkü burada, "makinenin" karar verebileceği biçimde, algoritmik, önceden programlanmış, "otomatik" bir yol izlemiyoruz. Şimdi, bu çizelgeyle dile getirilen süreci bir örnekle anlatalım. Örneğin, "neyi" ögesinin yanıtı bir fizik konusu, bu konuyu anlatan bir ders kitabı olsun. Önce "uygunluğu" sorgulanacak. Bu sorgulama, eğitimin bütünlüğü ve hedefleri içinde değerlendirilecek. "Bu konu, bu kitap uygun mu?" sorusuna yanıt "hayır" ise, yeni bir "kitap" önerilecek. Çizelgedeki 1-2'-3'-1 döngüsü, bir arayışı gösteriyor. Olağan ki, bu döngünün için de sıkışıp kalma onu "çaresizlik döngüsü"ne dönüştürebilir. Uygunluk sorusunun yanıtı olumlu ise, orda kalınmayacak, **öteki uygunlar**, diğerleri aranacak. Eğitimin zenginliği, çoklukla, seçeneklerin bolluğuyla sağlanacak. 3' ile gösterdiğiniz "öneri merkezi" sürekli işleyecek. Eğer, 1-2-3-4 yolu izlenmişse, tek bir çözümde (ya da belirli bir sayıdaki çözümde) karar verilmiş demektir. Bu çözüm, bu öneri, eleştiri süzgecinden geçirilip, neden tek olduğu (ya da art arda gelen öneriler durumunda, neden belli bir sayıda olduğu) gerekçelendirilecek. 1-2-3-4-5 yolu, henüz deneme aşamasına geçmediğimiz duru-

mu yansıtıyor. 6 sonrası, sınama sonuçlarını değerlendiriyoruz. Başta uygun bulunup, işlemeyen duruma, yeniden önerilerle çare arıyoruz. Uygun bulunup, yürüyen, işleyen örneklerde bile, **seçenekler** arıyoruz. Yetinmeme, yetineceksek de bunun hesabını verme, sürekli olarak da işleyişin denetlenmesi temel ilkesi oluyor, çizelgenin, 8'deki soru, 3'le birlikte tek görüşün, tek yolun, tek yanıtın, tek kişinin, tek açıklamanın yol açacağı tehlikeyi önleme amacını gösteriyor. 10'daki seçeneleştirme, alternatifini arama, kargaşaya, çekişmeye yol açmadan yapılabilirse, eğitimdeki bitimsizliğin belirtisi olacaktır. 2', 4', 7' ve 10'dan gelen etkilerle, 3' yaratıcı öneriler sunarken, toplumun diğer alanlarıyla kucaklaşan, hayatla bağını koparmış, hayat kadar zengin, mevinşill olmaya çabalayan hiç durmayan (çizelgede "dur" komutu yoktur) eğitimin gerçekleştirilmesine katkıda bulunacaktır.

Dikkatinizi bir daha çekeyim: Bu çizelge, yalnızca konu, kitapla ilgili değil. Kaynakların (kitabın yada kitaptaki bilginin dayandığı), eğitimcinin (kim sorusu), eğitim yöntemlerinin de amaçlarının da sorgulanmasında yol gösterici olabilir.

İçinde bulunduğumuz olumsuz koşullardan dolayı, karamsarlığı kapılarak, söylediklerimizi gerçekleştirilmesi zor "fantezi"ler olarak görenler için şu denebilir: Hayal gücümüz ve fantezilerimizi besleyip, geliştiremediğimiz sürece, dar görüşlülüğümüz yüzünden gerçeğin başımıza açacağı belâlara katlanmak zorunda kalırız.